

EMISSZIÓVÉDELEM HOSSZÚTÁVON – ÚJ KIHÍVÁSOK A BELSŐÉGÉSŰ MOTOROK EMISSZIÓS FEJLESZTÉSÉBEN

LIFE CYCLE EMISSION REDUCTION – THE INCREASING CHALLENGE FOR ENGINE DEVELOPMENT

Ervin Kerekes, Ákos Finta, Gábor Erdei, Miklós Tóth*

ABSTRACT

According to the current directives the engines must comply with emissions standards throughout their useful lives.

To ensure that the engine manufacturers can fulfil this legalization requirements an additional well-defined process was prescribed for the engine certification called Deterioration Factor Testing (DF).

DFs are applied to account for any increase in emissions over the useful life of an engine. The certification engine must comply with emission standards after the DFs are applied.

1. A HÁTTÉR

A napjainkra minden eddiginél összetettebbé és bonyolultabbá váló motorfejlesztést két fő szempontrendszer vezérli, nevezetesen a vevői elvárások és a törvényi szabályozások. Bármelyik szempontrendszert nézzük is, mindegyik bőven ellátja a motorfejlesztőket feladatokkal. Ha mégis különbséget akarunk tenni közöttük, az a kompromisszumok lehetőségében rejlik. Míg a vevői elvárások tekintetében köthetők kompromisszumok, addig a törvényi előírások esetében ez nem lehetséges.

A törvényi előírások jelentős része a motorok károsanyag kibocsátását igyekszik csökkenteni. Ez azonban korántsem egyenlő egy egyszerű mennyiségi csökkentéssel. A törvényalkotók mindent megtesznek azért, hogy olyan vizsgálati módszereket dolgozzanak ki és vezessenek be kötelezően, amik nemcsak az egyes jármű és motorkategóriák valós üzemi viszonyait, de a technikai megoldások szerteágazóságát és dinamikus fejlődését is figyelembe veszik. Ez a törekvés egyes esetekben látványos változásokat hoz akár a nem is oly régi klasszikus eljárásokkal összehasonlítva.

A törvényileg meghatározott emissziómérési eljárások rendkívül szerteágazóak, rövid áttekintése a téma komplexitása miatt nem egyszerű feladat. Az első

szempont – ami alapján el tudjuk dönteni, hogy az eljárások tömkelegéből melyik irányba kell elindulni – hogy a minősítendő jármű jogilag milyen kategóriába tartozik. Míg a személygépjármű és light duty járművek minősítése járműfékpadon történik, addig a medium- és heavy duty gépjárműkategóriánál nem maga a jármű, hanem azok motorjai kerülnek minősítésre a motorfékpadon.

Bár a jelenlegi direktívákból kiolvasható, hogy a különböző területileg illetékes hatóságok próbálják az emissziós ciklusokat világszinten egymással harmonizálni – így némileg átláthatóbbá tenni – ennek ellenére a különböző gépjármű-kategóriáktól, felhasználástól és teljesítményszintektől függő előírások miatt még mindig meglehetősen komplikáltak maradtak.

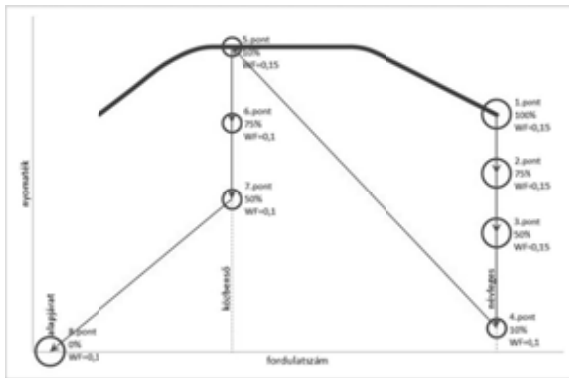
A már fent említett járműfékpados mérések megfelelő mérőkörnyezet segítségével motorfékpadon is igen jól modellezhetőek. A járműfékpadon minősítendő járművek motorjainak mechanikai-, funkció-, és égésfejlesztés mellett az emissziós fejlesztése is nagyrészt motorfékpadon történik, a komplett jármű a járműfékpadra inkább csak a fejlesztési folyamat végén, illetve a hivatalos emissziós mérések alkalmával kerül. Mivel az ebbe a kategóriába tartozó gépjárművek – az előadás címét is adó – hosszútávú emisszióvédelemre a törvényalkotó más módszereket ír elő (OBD), ezért ezt a témakört a továbbiakban nem taglalnám.

Ellenben a hosszútávú emisszióvédelem illusztrálására kiváló lehetőséget biztosítanak a – méltatlanul kevés figyelmet élvező – mezőgazdasági és erdészeti munkagépekbe, illetve nem közúti járművekbe épített Diesel-motorok, melyeket röviden és kissé leegyszerűsítve szoktunk munkagépekként összefoglalni. Az ENSZ-EGB 96. számú Előírás e motorok károsanyag kibocsátását szabályozza.

Motorfejlesztéssel, üzemeltetéssel hosszabb ideje tevékenykedő szakemberek emlékeiben még élénken élnek a stacionárius üzemi pontokból álló vizsgálati

* AVL AUTÓKUT Mérnöki Kft.

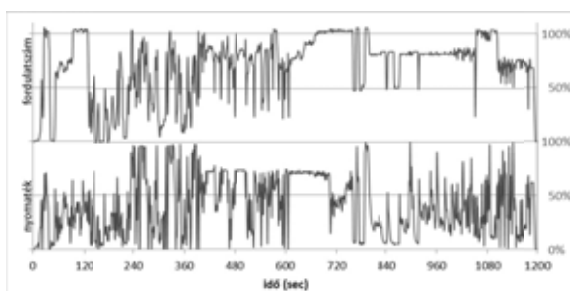
ciklusok, melyek 8 pontos változata tekinthető a munkagépekre vonatkozó emissziós előírások alapján. E minősítési eljárás keretében a motor emissziós jellemzőit 8, a névleges fordulatszám és a nyomatéki görbe alapján meghatározott stacionárius üzemi pontban – kiegészítve egy alapjárattal – vizsgálják. A valós üzemi körülményekhez az egyes üzemi pontok különböző mértékű súlyozásával (WF) közelítettek (1. ábra):

1. ábra NRSC – Nem közúti stacionárius vizsgálati eljárás

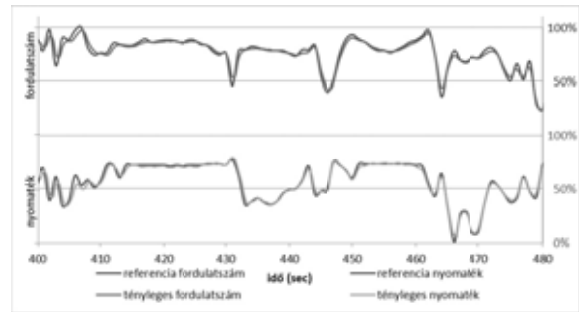
2. EGYRE KÖZELEBB A VALÓSÁGHOZ

Napjainkra a korábbiakban említett kibővített hatásvizsgálatok eredményeként a fenti eljárás már szellemiségében és tartalmában is jelentősen kibővült. Alapként változatlan formában megmaradt a jól bevált 8-pontos teszt – NRSC (Non-Road Steady Cycle) – elnevezéssel, de ezen felül további komplett vizsgálatok ellenőrzik a motor emissziós jellemzőit dinamikus üzemben is. Az NRTC (Non - Road Transient Cycle) a munkagépek valós üzemviszonyaira jellemző ciklus. Annak érdekében, hogy az előírás a hatálya alá eső legkülönbözőbb motorokra is alkalmazható legyen, a referencia görbéket az üzemi fordulatszám tartomány és a maximális nyomaték alapján, meghatározott számítási algoritmussal százalékosan határozza meg. (2. ábra).

2. ábra NRTC – Nem közúti tranziens ciklus

Az NRTC ciklusban a motornak fékpadon a referencia fordulatszám- és nyomatékgörbét kell megadott tűréshatárokon belül lefutnia. (3. ábra)

3. ábra NRTC ciklus lefutás motorfékpad vizsgálatnál

Annak érdekében, hogy a vizsgálati eljárás a valós üzemi körülményeket minél jobban figyelembe vegye, a ciklust egymás után kétszer kell lefuttatni:

- NRTC hideg motorral, mely esetben a hűtőfolyadék, kenőolaj és kipufogógáz utókezelő rendszer hőmérsékletének 20 °C - 30 °C között kell lennie
- NRTC üzemmeleg motorral

A két ciklus összesített eredménye 10% hideg fázisból + 90% meleg fázisból adódik össze. Az NRSC és a hideg, illetve meleg fázisú NRTC vizsgálat megadja az adott motor emissziós minősítési értékeit.

3. A HOSSZÚTÁVÚ BIZTOSÍTÉK

Az egyre alacsonyabb limitek a munkagépek esetében is egyre újabb technikai megoldások bevezetését teszik szükségessé. Anélkül, hogy a rendelkezésre álló lehetőségeket akár csak nagyvonalakban is részleteznénk, mindenképp érdemes legalább azt a tényt rögzíteni, hogy ebben a szegmensben is általánossá váltak az olyan eszközök, mint például az elektronikus befecskendezés, a kipufogógáz utókezelés és/vagy kipufogógáz visszavezetés. Ezek a technikai eszközök kétségkívül igen hatásosak a károsanyag emisszió csökkentésben, ugyanakkor megjelennek a működésükből adódó olyan sajátosságok, mint például érzékenységük a hidegindításra vagy hatásfokuk változása az üzemidő előrehaladtával.

Mivel a törvényalkotók határozott törekvése a károsanyag kibocsátás tartós csökkentése, sok más jármű- és motorkategóriához hasonlóan a munkagép Diesel-motorok esetén is elvárás az alacsony kipufogógáz emisszió fenntartása hosszútávon is. Ezt a célt szolgálja az úgynevezett DF-Run (Deterioration Factor), vagy romlási faktor vizsgálat.

A romlási faktor vizsgálat lényege, hogy nem elég az emissziós határértékeket minősítéskor teljesíteni, hanem ezeket a szinteket az adott motorkategóriára jellemző

üzemidő, az úgynevezett kibocsátás tartóssági időtartam elteltével sem lehet átlépni. A jellemző üzemidőket a motor teljesítménye alapján határozzák meg, mely munkagépek esetén 37 kW-ig 5000 óra, míg felette 8000 óra. A romlási faktor vizsgálat alatt a motornak olyan üzemben kell működnie, melyet a gyártó a valós alkalmazási körülményekre tekintettel határoz meg.

A tényleges üzemvitel két módon reprezentálható, mégpedig járműbe építve valós körülmények között, vagy motorfékpadon. A motorfékpad vizsgálat egyik legjobb alapja lehet a gyakorlati motorüzemben történő fordulatszám és terhelés adatrögzítése, amit az elektronikus motorvezérlés könnyen lehetővé is tesz.

A romlási faktor vizsgálat a gyakorlatban egy nagyon időigényes tartamteszt. Különösen igaz ez a 8000 óra esetén, melynek lefuttatása a fékpadon még folyamatos üzem esetén is több mint egy év. Ez alatt az idő alatt a motor gyártói előírás szerinti karbantartásai és szervizeit el lehet végezni, de az esetleges meghibásodások javítása és az esetleges alkatrész cserék már szigorú feltételek közé vannak szorítva.

Annak érdekében, hogy a romlási faktort reális időn belül meg lehessen határozni, a törvényalkotók lehetővé teszik a gyorsított eljárást. Ennek értelmében a kibocsátás tartóssági időtartam 25%-nak teljesítése után lehetőség van a teszt megszakítására és az emissziós ellenőrző mérések végrehajtására. Az ekkor kapott emissziós értékek változásait (romlását) kell a teljes kibocsátás tartóssági időtartamra extrapolálni.

A teljes üzemidőre vetített emisszió meghatározása mindkét kibocsátás tartóssági időtartam esetén azonos elv szerint, több lépcsőben történik. 8000 órás teszt esetén ezeket a lépéseket az alábbi mérföldkövekkel lehet a leggyorsabban végrehajtani:

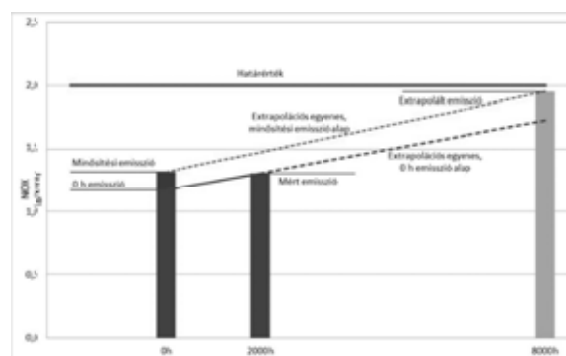
1. A mindenkori kiindulási alap a motortípus minősítési emissziója.
2. A romlási faktor vizsgálatot futó motor emissziós vizsgálatát el kell végezni a teszt 0. órájában.
3. 2000 óra futamidő elérése után ismét meg kell mérni az emissziót.
4. A 0 órás és 2000 órás emissziók alapján extrapolálni kell 8000 órára.
5. Meghatározott matematikai formula alapján – mely képlet attól függ, hogy a motor el van látva kipufogógáz utókezelő berendezéssel – a minősítési emisszióra vetítve meg kell határozni a motor emisszióját.

5000 órás teszt esetében az egyes lépések időintervallumai arányosan rövidebbek.

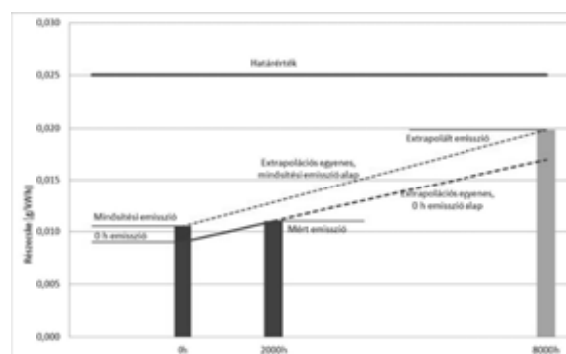
Az eljárást el kell végezni NRSC, valamint hideg és meleg NRTC ciklussal is. A kiszámított emissziós értékeknek mind a négy komponensre (CO, HC, NO_x, részecske) vonatkozóan a minősítési határérték alatt kell maradnia, mely határértékek a $130 \text{ kW} \leq P \leq 560 \text{ kW}$ teljesítmény tartományban már nagyon szigorúak:

Teljesítmény [kW]	CO: [g/kWh]	HC: [g/kWh]	NO _x : [g/kWh]	Részecske: [g/kWh]
$130 \leq P \leq 560$	3,5	0,19	2,0	0,025

A romlási faktor vizsgálat lépéseit és a számítás menetét NO_x- és részecske emisszióra szemlélteti a 4. és 5. ábra.

4. ábra NO_x-emisszió számítás rövidített romlási faktor vizsgálat esetén

5. ábra Részecske számítás rövidített romlási faktor vizsgálat esetén

A fenti példákon keresztül is jól látható, hogy az emissziós előírások folyamatosan változnak, fejlődnek és szigorodnak annak érdekében, hogy környezetünket a folyamatosan növekvő motorizáció ellenére is minél jobban óvjuk. E területen valószínűleg soha nem fogunk végleges eredményeket elérni, mely egyben hosszú távú kihívásokat és feladatokat jelent környezetvédőknek, törvényalkotóknak, és nem utolsósorban motorfejlesztőknek.